

Władysław Ogrodziński

"Zeitschrift für die Geschichte und
Altertumskunde Ermlands" Bd. XXX,
1960, h. 89 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 298-299

1961

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Na szczególne podkreślenie zasługuje obiektywność i duży krytycyzm autora, który w swym wnioskowaniu unika zbytniego uogólniania, tak częstego w tym typie opracowań, lecz zatrzymuje się na granicy wyznaczonej mu przez fakty. Fakty te — to przede wszystkim dokumenty historyczne. Ich opracowanie wymagało wieloletnich studiów i żmudnych badań.

Wartość pracy podnosi bogaty przegląd literatury, obejmujący 336 pozycji, oraz wykaz 747 haseł, ułatwiających korzystanie z pracy. Nie można także pominąć bardzo starannego wydania dzieła.

Byłoby jednakże, moim zdaniem, z pożytkiem dla całości pracy, gdyby została ona uzupełniona materiałem ilustracyjnym, zwłaszcza w postaci tabel lub wykresów, pozwalających czytelnikowi na łatwiejszą orientację, a autorowi na oszczędność słów. Jesteśmy już bowiem przyzwyczajeni do bardziej skondensowanych ujęć, zwłaszcza w opracowaniach syntetycznych.

Brak materiałów ilustracyjnych odczuwa się przede wszystkim w części historycznej, będącej niewątpliwie najważniejszą częścią pracy. Przydałyby się np. diagramy pyłkowe, obrazujące postglacjalne przemiany szaty leśnej Prus. Odczuwa się także brak zestawień statystycznych w części gospodarczo-leśnej.

Uwagi powyższe nie umniejszają jednakże wartości pracy, która jest pozycją cenną, rzucającą światło na wiele spraw dotąd nie znanych lub zbyt jednostronnie ujmowanych.

Bencn Polakowski

ZEITSCHRIFT FÜR DIE GESCHICHTE UND ALTERTUMSKUNDE
ERMLANDS. Bd. XXX, H. 1 (89). Osnabrück 1960, s. 224.

Sygnalizowany w recenzji tomu XXIX ¹⁾ zwrot tematyczny ZfGAE ku zagadnieniom dewocji i życia kościelnego zaznacza się znowu wyraźnie w zeszycie 89 omawianego pisma.

Wszystkie większe prace tam drukowane skłaniają się ku problemom kultu lub wyznania. Utrzymuje się również skłonność do przedrukowywania dawniej opublikowanych prac i próby ich regeneracji przez współczesnych wydawców naukowych. Znaczny jest poza tym nadal wkład duchownych w zawartość pisma (artykuły dominikanina U. Horsta, msgr. R. Stachnika, jezuita A. Rotha).

Zeszyt zawiera trzy większe rozprawy, z których *Geschichte der Frömmigkeit und Mystik im Ordenslande Preussen* stanowi wznowienie artykułu niezującego już Ph. Funkego z roku 1927 ²⁾. Reedycję opracował L. Juhnke, który zadał sobie sporo trudu, aby podnieść wagę bezkrytycznych i egzaltowanych wywodów Ph. Funkego, głównie przez uzupełnienie tematu o dane z zakresu sztuki średniowiecznej. Jedynym jednak uzasadnieniem przedruku pozostała mimo to tendencja apologetyczna i idealizacja Zakonu Krzyżackiego, tak częsta w literaturze rewizjonistycznej. Celem pracy jest bowiem budzenie resentymentów i stępanie krytycyzmu przesiedleńców-katolików z b. Prus Wschodnich w stosunku do agresywnej organizacji religijno-wojskowej, jaką był Zakon.

U. Horst w artykule *Reformation und Rechtfertigungslehre in der Sicht Tiedemann Gieses* zajmuje się dwiema rozprawami kontrreformacyjnymi T. Giesego, *Antilogikon* i *De regno Christi*. Większa część pracy poświęcona jest rozbirowi krytycznemu argumentów teologicznych zawartych w obu pismach.

¹⁾ Por. Komunikaty, R. 1959 nr 2 (64), s. 221.

²⁾ *Kultur und Universalgeschichte* (Walter Götz zum 60. Geburtstage). Lipsk — Berlin 1927, s. 85 n.

R. Stachnik (*Die Klosterchronik von St. Brigitten in Danzig 1600 — 1618*) publikuje ciekawą kronikę zakonną z czasu kontrowersji religijnych w Gdańsku na początku XVII wieku. Krytyczny wstęp do wydania kroniki zawiera sporo materiału, naświetlającego mechanikę działalności kontrreformacyjnej biskupów włocławskich na terenie Gdańska oraz współdziałanie elementu warmińskiego w utrzymaniu katolickiego charakteru klasztorów gdańskich. Kronika wydobywa znany, choć ciągle jeszcze nie zbadany, fakt znacznego odplywu młodzieży warmińskiej poza granice biskupstwa w wiekach XVI — XVIII, głównie do klasztorów i uczelni na terenie północnej Polski. W wypadku brygidek gdańskich aż 8 na 11 wymienionych w kronice sióstr z terenów polskich pochodzi z Warmii (Braniewo, Lidzbark), a przełożoną jest Katarzyna Engelsdorffin z Braniewa, przeniesiona po roku 1625 do klasztoru w Lublinie. Autor nie zajmuje, niestety, stanowiska wobec kościelno-politycznej i społecznej strony problemu.

B.-M. Rosenberg ogłasza tekst wykładu ze „zjazdu historyków warmińskich w Akwizgranie” (1 — 3 VIII 1958 r.) pt. *Links des Rheines — rechts der Weichsel*.

Praca jego niezależnie od wkładu wysiłku badawczego zdradza tendencje aktualno-publicystyczne, dla których forma naukowa jest tylko pretekstem. Autor wymienia przykłady interesujących kontaktów Nadrenii z ziemiami pomorskimi i resztą Polski, ale wnioski, jakie próbuje wyciągnąć, budzą poważne zastrzeżenia. Mówi o nich ogólnie wstęp, w którym B. M. Rosenberg wyklada swe credo polityczne, posługując się cytatem z odczytu dyrektora Institut für geschichtliche Landeskunde der Rheinlande (sesja w dniach 12 — 14 IV 1954 r.) prof. Steinbacha: „Möge die vorliegende Arbeit dazu beitragen, dass Ostvertriebene und Rheinländer... gemeinsam des Bewusstsein wachhalten, das trotz dergewaltmässigen Aufspaltung des Kontinents und Deutschlands das deutsche Mitteleuropa (podkreślenie W. O.) begründeter und lebensvoller Begriff ist” (s. 123 — 124). W świetle powyższego jeszcze osobliwiej brzmi passus dotyczący zbiorów warmińskich w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie: „und hoffentlich auch bald wieder jungen ermländischen Historikern zur Verfügung stehen werden” (s. 121).

Zeszyt dopełniają dwa przyczynki Ch. Genelli'ego (*Ein Pelpliner Domherr wird Jesuit*) i G. Herholza (*Die Vorfahren des Georg Herholz*) oraz dwie recenzje A. Triller z t. I Rocznika Olsztyńskiego oraz Korespondencji I. Krasickiego, wydanej przez T. Mikulskiego (Wrocław 1958).

W omówieniach A. Triller, pochlebnych dla obu wydawnictw spotykamy się — jak zwykle — ze znacznym obiektywizmem, co więcej, ze słowami uznania dla wysiłku naukowców polskich podejmujących badania nad Warmią i Mazurami. Fakt ten zasługuje na podkreślenie choćby z tego względu, że cytowani wyżej autorzy niemieccy z zasady nie uwzględniają polskiej literatury przedmiotu, co więcej, ujawniają tendencje zaznaczone w związku z pracami Ph. Funka i B. M. Rosenberga.

Władysław Ogrodziński

WŁADYSŁAW JAN GRABSKI, 300 miast wróciło do Polski. *Informator historyczny 960 — 1960*. Instytut Wydawniczy „Pax”. Warszawa 1960, s. 658, 2 nlb, 1 mapka, 217 ilustr. w tekście.

Od dłuższego już czasu odczuwano w Polsce potrzebę wydania popularnej, a jednocześnie gruntownej, o charakterze encyklopedycznym historii Ziemi Zachodnich i Północnych. Założeniom tym częściowo mogłaby sprostać właści-